

Irak háború előtt?

Kulcsár Attila

George W. Bush október 21-ei beszéde, mely szerint az Egyesült Államok egyelőre diplomáciai úton – a Hans Blix vezette fegyverzetellenőrzési program támogatásával – próbálja az iraki rezsim lefegyverzését végrehajtani, jelentősen csökkentette a világ gazdasági és pénzügyi köreinek, illetve közvéleményének félelmeit. Van is mitől félni, hiszen a régió stabilitása elsőrendű gazdasági és biztonságpolitikai kérdés. A Perzsa-öböl térségének stratégiai fontosságát elsősorban a kőolaj adja, amely egyben a térség biztonságpolitikai sebezhetőségét is okozza. Ráadásul a politikailag rendkívül megosztott öböl közvetlen földrajzi környezete is politikai válságokkal és katonai konfliktusokkal terhes, amelyek többnyire erősítik egymást.

Az Perzsa-öböl biztonságának alapja a hatalmi egyensúly: egyrészt a két, egymással is hagyományosan rivalizáló, regionális vezető szerepre aspiráló Irak és Irán, másrészt az Egyesült Államok vezette nemzetközi koalíció katonai és politikai segítségével az őket ellensúlyozó olajmonarchiák – Szaúd-Arábia, Kuvait, Bahrein, Katar, az Egyesült Arab Emírátságok és Omán – status quo-ja. A térség instabilitása jórészt arra vezethető vissza, hogy az olajmonarchiák az öböl szénhidrogénvagyonának nagyobb részét birtokolják, azonban demográfiai és katonai potenciál terén messze elmaradnak a két országtól.

A Szaddam Husszein vezette Irak továbbra is expanzív külpolitikát és intenzív fegyverkezési programokat folytat, mivel az ország sohasem tekintette véglegesnek a hidegháború utáni, a bipoláris világrendszer megszűnésével együtt járó nemzetközi helyzetet. Az amerikai szuperhatalom dominanciája ugyanis egyértelműen beszűkítene – és be is szűkítette – Irak korábbi széles külpolitikai és külgazdasági mozgásterét.

A gazdasági szankciók sújtotta országot az elszigetelésére irányuló nemzetközi erőfeszítések sem törték meg az Öböl-háború óta. A Husszein vezette Irak „működik”, annak ellenére, hogy a lakosság életszínvonala a nyolcvanas évek szintjét sem éri el. Az ENSZ az „Olaját Élelemért” program keretében próbálja eljuttatni a legszükségesebb élelmiszer- és gyógyszer szállítmányokat. Az ország azonban a szankciók kijátszásával, csempészet révén komoly – éves szinten 2-3 milliárd dollár – bevételhez jut, amelyet a diktátor saját céljai elérése – több-

nyire fegyverkezési üzletekre fordíthat, anélkül hogy a nemzetközi szervezetek ezt ellenőrizni tudnák. Irak a közelmúltban látványos diplomáciai sikert ért el: rendezte kapcsolatát Oroszországgal.

Irak olajpiaci szerepe továbbra is jelentős, annak ellenére, hogy a világpiaci döntéshozatali mechanizmusból kiiktatták: OPEC-tagsága formálisan megmaradt, azonban a szervezet Irak nélkül, tíz taggal működik. Az iraki olajexportkvótát az ENSZ keretein belül határozzák meg – 1996 óta félévenként újratárgyalt kontingenst állapítanak meg. Az Egyesült Államokba irányuló iraki olajexport, amely napi 800.000 hordó, és a teljes amerikai olajimport tíz százalékát teszi ki, világgazdasági szempontból is fontos mennyiség.

Az ország bizonyított olajtartalékának – amely a világon a második legnagyobb Szaúd-Arábia után – közel kétharmadát kell még feltárni. Tőkeigényessége miatt ez csak külföldi olajtársaságoknak adott koncessziókkal lehetséges. Az iraki olajinfrastruktúra elavult, tizenöt évvel ezelőtti technológiákat alkalmaz, így modernizálása is hatalmas üzlet a transznacionális társaságoknak. A multinacionális vállalatok közötti verseny egyelőre az orosz társaságoknak kedvez, mivel érvényes szerződésekkel rendelkeznek arra az esetre, ha a gazdasági szankciókat feloldják. Kétséges azonban, hogy az orosz vállalatok tudják-e biztosítani a szükséges tőkepotenciált. Az olajipari lobbival összefonódott amerikai és angol vezetést azért motiválhatja az iraki invázió terve, mert komoly pozíciószerezéssel járhat, kitűnő stratégiai befektetésnek látszik. Tíz-tizenöt év alatt egy erős olajiparral rendelkező, Szaúd-Arábiát ellensúlyozni képes, nyugatbarát Irakot lehetne létrehozni.

Az iraki helyzet katonai megoldásának tervét komolyan, augusztus közepén vetette fel a Bush-adminisztráció keményvonalas, nagy befolyással bíró alelnöke, Dick Cheney és a védelmi miniszter Donald Rumsfeld. Így a mérsékelt öböl-térségi politikát hirdető, mint a külügyminiszter Colin Powell és a nemzetbiztonsági tanácsadó, Condoleezza Rice háttérbe szorultak. Washington egyértelműen kifejezte, hogy nem egyszerűen az iraki leszerelést akarja elérni, hanem Husszein megbuktatását, mivel e nélkül az ország fenyegetést jelent a térségre, az öbölbeli amerikai érdekeltségekre, il-

letve a világra is mint a nemzetközi terrorizmust támogató ország.

Az Egyesült Államok regionális célkitűzése az öbölbeli kőolaj világpiaci kínálatának biztosítása, és annak megakadályozása, hogy egy katonailag megerősödött, radikális nagyhatalom olyan pozícióba kerülhessen, amely nagymértékben befolyásolná az OPEC olajpolitikáját – ez már a fejlett ipari államok stratégiai érdekeit sérthetné. Az amerikai terrortámadások óta eltelt egy évben a kettős feltartóztatásra – azaz Irak ENSZ BT-szankciókkal, illetve Irán egyoldalú jogi lépésekkel történő megregulázása – és a közvetlen katonai jelenlétre – az olajmonarchiákban lévő előretolt katonai logisztikai, légi és tengeri támaszpontokra – épülő amerikai stratégia feltételei nemzetközi és regionális síkon egyaránt megváltoztak. Az amerikai katonai invázió eredményessége nagyban függ attól, hogy mekkora nemzetközi támogatás áll az akció mögött.

Jelenleg a Biztonsági Tanács és a közel-keleti amerikai szövetségesek ellenállása mérsékeltbb amerikai álláspontot, azaz a fegyverzetellenőrök vizsgálódását teszi lehetővé.

Az ENSZ BT állandó tagjai közül csak Nagy-Britannia támogatja az amerikai katonai akciót, Oroszország, Franciaország, Kína élt a vétójogával. Oroszország és Kína részben azért ellenezte az amerikai elképzeléseket, mert hagyományosan tiltakoznak, ha egy nemzetközi helyzetet külső beavatkozással kíván a szervezet megoldani, mivel ők sem szeretnék, ha visszaszereznék – a csecsen, a tibeti, illetve a tajvani konfliktusokat – az ENSZ napirendre tűzné. Oroszországnak komoly olajipari érdekeltségei vannak Irakban, a szerződéseket Husszeinnel kötötte meg, így azok a diktátor megbuktatása után valószínűleg érvényüket vesztenék.

Komoly háttértárgyalások zajlanak a Biztonsági Tanácsban, ugyanis a gyakorlatban nincs túl sok esély a fegyverzetellenőrök missziójának sikerére. A sikertelenség azonnali amerikai támadást indukálna, tehát komoly következménnyel járna. Oroszország mint regionális érdekekkel rendelkező, egykori szuperhatalom támogatásának megnyerése kulcsfontosságú. Oroszország esetleg eláll a vétótól, ha az Egyesült Államok és Nagy-Britannia elismeri Oroszország iraki gazdasági érdekeit, amely ha az ENSZ-embargót feloldaná, több mint 100 milliárd dolláros üzletet jelentene az orosz olajipari vállalatoknak. Mivel a kérés teljesítése jelenleg irreális, nem született megállapodás, azonban ezt a későbbi események módosíthatják.

Az Egyesült Államoknak a közel-keleti arab szövetségeseivel való kapcsolata jelentősen romlott a terrortámadások óta. Az amerikai védelempolitika nem egészen diplomatikusan adott hangot azon véleményének, hogy Szaúd-Arábia és az öböl mini államai regionális segélypolitikájukkal jelentős szerepet játszhattak az amerikai terrorcselekményekben. Így ezek az országok kimaradtak az afganisztáni háborúból. Az olajmonarchiák ráadásul nem támogatják az újabb amerikai katonai akciókat a térségben. Így már az Egyesült Államok háromfrontos háborút vívna az arab világgal – közvetve Izrael elkötelezett támogatása az arab-izraeli konfliktusban, az

afganisztáni hadműveletek, illetve a tervezett iraki invázió. Mindez az iszlám fundamentalista mozgalmak megerősödéséhez, és akár belpolitikai válságokhoz vezetne. Ezért a monarchiák csak ENSZ-felhatalmazás alapján engednék meg az esetleges amerikai és szövetséges katonai felvonulást országaikban.

Az iraki háború esetén világgazdasági következményekkel is számolni kell. Ez elsősorban a kőolaj világpiaci árában jelenne meg mint háborús prémium – azaz a termelési zavaroktól való félelem és spekuláció. A nyersolaj kereskedelme a New-York-i és a londoni olajtőzsdén, illetve szabadpiacokon, azonnali és határidős ügylettekkel történik, ezért rendkívül fontos szerepet játszanak a kereskedői várakozások. A várakozásokat pedig elsősorban a kőolaj kínálatának folytonossága, biztonsága határozza meg. Jelen esetben tehát az hatna az olajra, hogy a katonai akció mennyire eszkalálódik, mennyire szélesedik ki földrajzilag, azaz Irak megtámadja-e szomszédjait (lásd Kuvait lerohanását), megrongálódik-e az Öböl olajinfrastruktúrája (lásd a kuvaiti olajkutak felgyújtását vagy az iraki-iráni háború alatt a tankhajók megtámadását).

Éppen ezért az augusztus közepén bejelentett amerikai katonai terv az irányadó Brent és West Texas Intermediate olajtípusok árát 30 dollár/hordó fölé röpítette közel két hónapra. Ez részben nyomásgyakorlás volt Washington részéről, hogy a szeptemberi oszakai OPEC-csúcson a szervezet megemlje a január óta érvényben levő 21,7 millió hordós napi termelését. Az olajár csökkenésével ugyanis segíti a világgazdasági konjunktúrát.

A jelenlegi világpiaci olajár vonzaspontja 25-26 dollár körül van. Egyrészt, a kartell októberben növelte olajtermelését – részben az iraki olajexporton keresztül –, és az immár jelentős túlermeléssel – a szervezet részéről 2,5 millió hordós kvótatúllépéssel – egyensúlyba hozta a piacot. Másrészt viszont a fejlett országok stratégia tartalékainak feltöltése, illetve a télre való készülődés felszívja a feleslegeket. Mérsékli az olajárat az is, hogy George W. Bush elnöki beszédében egyelőre a fegyverzetellenőrzés mellett döntött. Végül az Öböl Együttműködési Tanács államai a muszkati csúcson felajánlották támogatásukat, hogy normális kőolaj-termelési szintet biztosítsanak, ha mégis megtámadná Irakot.

A stabilizálódó olajár azonban törekeny egyensúly eredménye, ugyanis számos egyéb tényező van jelen, mint például a nemzetközi terrorizmus vagy akár a venezuelai belpolitikai helyzet.

* * * * *

Eddig megjelent számaink megtekinthetők és letölthetők a www.vki.hu weboldalról.